

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo

Том / Volume XXV (2017),
Книжка / Issue 1

Невян МИТЕВ / Nevyan MITEV

**Рец. на: Тодор Петров. За това как крал Владислав с турците воюва.
Поема от Михаел Бехайм. Варна, 2016**

**Rec. ad: Todor Petrov. About how King Vladislav Fought against the Turks.
A Poem of Michael Behaim. Varna, 2016**

През 2016 г. излезе от печат книгата на Тодор Петров „За това, как крал Владислав с турците воюва. Поема от Михаел Бехайм”. По същество авторът представя един от най-често използваните и добре познати извори за походите на Владислав Варненчик от 1443 – 1444 г. – поемата на Михаел Бехайм.

В своя увод Петров излага разсъжденията си за османското нашествие и значението на походите от 1443 – 1444 г. В тази част се забелязват две неточности. Първата е, че според думите на автора „балканските кръстоносни походи от 1443 – 1444 г. се различават от всички подобни кампании, предприемани преди тях. Крайната цел, която те си поставят, не са освобождението на Светия град Йерусалим и Гроба Господен, или привлекателната със своите богатства Византия, тук залогът е отвоюването на Югоизточна Европа, религиозната и цивилизационната предопределеност на балканските народи и изтласкването на османските турци от пределите на европейския континент.” В общи линии, написаното е вярно, но с тази бележка, че авторът е забравил да упомене за кръстоносния поход към Никопол през 1396 г., който също има за крайна цел прогонването на османците от Европа. Втората неточност в увода е, че Петров поставя „Дългия поход” само в 1443 г. Още Х. Коларов доказва по много категоричен начин, че тази първа военна кампания на крал Владислав Варненчик и Янош Хуняди трябва да се разглежда в годините 1443 – 1444 г., тъй като по време на отстъплението на кръстоносната войска през януари 1444 г. се водят също военни действия и тя се завършва в Буда чак на 2 февруари [Коларов, Х. 1969 – 1970, с. 73 – 108].

Във втората част на книгата, която е озаглавена „Михаел Бехайм. Кратка житейска и творческа биография”, авторът пояснява как се заражда поетично-песенният жанр „майстерзинг”. По-нататък Петров разказва за живота и съдбата на Бехайм. Като цяло това е интересна информация за българския читател, но тя може да бъде открита от всеки един потребител в интернет! Тук също трябва да се отбележат няколко неточности. Авторът неправилно именува някои от владетелите в Европа. Петров упоменава унгарския владетел Ласло V като Владислав V. Друга неточност е изписването на немското име Фридрих. Когато авторът споменава немския император, използва името под тази форма (което е правилно), но на друго място, говорейки за граф палатина в Хайделберг, предава същото име като Фредерик, което е неточно и подсказва за определено непознаване на историческата среда и фактологията и за ползването на съответната информация чрез директното ѝ заемане от преведен, вероятно от английски, текст¹. Петров упоменава, че сключването на мирния договор след Дългия поход от 1443 – 1444 г. е станало в гр. Сегед. Всъщност, договорът е подписан на 12 юни в Адрианопол, а окончателното му ратифициране става на 1 август в Сегед. Както упоменава и Христо Коларов, в Сегед само се потвърждава това, което е сключено в Адрианопол [Коларов, Х. 1975, с. 57 – 63].

¹ Изказвам своята благодарност на доц. Николай Кънев от ВТУ, който ми обърна внимание на този проблем! По-конкретно, във връзка с правилната употреба на имената на унгарските крале Уласло I (т.е. Владислав Варненчик) и Ласло V Хабсбург вж. и посветената на този въпрос негова статия [Кънев, Н. 2016, с. 59 – 65].

В третата част на книгата се крият основните цели, които си поставя авторът. Още на пръв поглед се забелязва, че Петров е направил собствен превод на поемата, като е използвал изданието от 1849 г., отпечатано във Виена под редакцията на Теодор Георг фон Караян. Това предполага авторът да има сериозни познания по новонемски език! Самият той отбелязва, че в българската историография тази поема е добре известна. Първият, който въвежда в научно обращение този извор, е Христо Коларов. Той превежда частта от поемата, която се отнася за похода от есента на 1444 г. [Коларов, Х. 1970, с. 177 – 193]. Следващите частични преводи са направени от В. Гюзелев [Гюзелев, В. 1981, с. 173 – 191; Гюзелев, В. 1993, с. 52 – 59; Гюзелев, В. 1998, с. 30 – 32], а съвсем наскоро авторът преведе и целия текст на този значим извор за събитията от 40-те год. на XV век [Гюзелев, В. 2015, с. 548 – 577]. През 2015 година бе преведена и книгата на К. Имбър „Кръстоносният поход към Варна 1443 – 1445”, където източникът е преразказан от английския автор [Имбър, К. 2015, с. 154 – 164]. Не мога да се съглася с мнението на Петров, че това са „шест малко известни издания”. Изданията са напълно откриваеми и са разпространени както на българския книжен пазар, така и в библиотеките. Всичко това показва, че коментираният извор е добре изследван и познат в българската историография. Напълно нелогично ми се струва мнението на автора, че „всичко това налага един цялостен и автентичен превод на поемата, допълнен от историческите бележки и необходимия справочен апарат с цел разкриване на художествените достойнства и историографска значимост на един от най-важните исторически извори, разкриващи детайлно събитията около организацията и разволя и последствията на Балканските кръстоносни походи от 1443 – 1444 г.” Аргументите, посочени от автора, са свързани с това, че преводите са частични и непълни, а в цялостния превод на В. Гюзелев липсват десетте стиха от 690-и до 699-и. Петров е прав в това отношение, но забравя да упомене, че въпросните десет реда са преведени от Х. Коларов. Т.е., авторът не предлага нищо ново на читателя.

Четвъртата част от книгата е немският текст на поемата, а петата част – преводът на български език. Тъй като не се чувствам достатъчно подготвен в езиково отношение, няма да се ангажирам с коментар по превода. Ще се спра на направените от автора бележки. Още на пръв поглед се вижда, че Петров е използвал повечето бележки от В. Гюзелев, Х. Коларов и К. Имбър. Все пак, за да има някакви различия, си е позволил да преразкаже повечето от тях, както и да добави няколко. Тъй като бележките са 120, тук ще коментирам само тези, за които мисля, че е необходимо да се внесе повече яснота.

В бел. №10 авторът упоменава, че християнската армия тръгва с 14 хиляди души. В своите преводи на поемата на Бехайм, В. Гюзелев и К. Имбър посочват 40 хиляди души [Гюзелев, В. 2015, с. 549; Имбър, К. 2015, с. 154]. Забелязва се разминаване в преводите на Т. Петров и останалите автори. Според мен е най-правилно да оставя въпроса за това отворен, тъй като е най-логично да се произнесе специалист по новонемски език.

В бел. № 12 авторът прави опит да локализира споменатата от Бехайм крепост „Tutenrib”. Т. Петров отбелязва, че според В. Гюзелев това е гр. Оршова. Гюзелев обаче упоменава също, че някои извори споменават за преминаване през Белград. [Гюзелев, В. 2015, с. 549]. К. Имбър посочва селището като Тюдоров [Имбър, К. 2015, с. 154], а самият Т. Петров счита, че това вероятно е Саланкамен, разположен на р. Тиса. Мнението на автора би могло и да е достоверно, но не е аргументирано по никакъв начин.

В бел. 21 Петров се е обърнал с факта, че 40 000-на османска войска преминава през Проливите през есента на 1444 г., а не през 1443 г. Най-вероятно авторът е ”стрелял напосоки” в отбелязването на броя на османските войници, които са преминали от Анадола в Румелия.

В бел. 18 авторът отбелязва, че султан Мурад II е назван от Бехайм с титлата кайзер. В бележка № 22 обаче Петров пише, че султанът е упоменат с титлата граф!? От представения превод ясно личи, че втората титла не се употребява в текста за османския султан, а за Халил Паша. В преводите на Гюзелев и Имбър въобще не се споменава за граф! [Гюзелев, В. 2015, с. 551; Имбър, К. 2015, с. 154].

В бел. 25 авторът се съмнява в сведението на Бехайм, че битката при Златица се е провела на Коледа. Въз основа на няколко писма на Хуняди, Владислав и майка му София, Петров посочва, че сражението е станало на 12 декември. Авторът обаче е пропуснал да упомене, че много отдавна

адекватен анализ на събитието е направен не от един и двама учени. Най-пълно то е представено от Х. Коларов. Именно той доказва, че битката е станала на 12 декември. [Коларов, Х. 1971/1972, с. 25 – 42]².

В бел. 30 се прави опит за локализация на Златица. Авторът привежда като доказателство няколко извора и мненията на няколко автори. Тук Петров отново не е използвал изследванията на Х. Коларов по въпроса [Коларов, Х. 1971/1972, с. 25 – 42], както и това на Б. Цветкова [Цветкова, Б. 1979, с. 274 – 276]. По-нататък авторът пише за множество топоними и археологически находки от Средногорието, които са следи от битката през декември 1443 г. Това мнение е на А. Хрисчев, само че този факт не е отбелязан по адекватен начин! [Хрисчев, А. 1998, с. 21 – 20].

В бел. 73 Петров сам си противоречи. Първо пише, че крепостта, която трябва да се отъждестви със споменатата от Михаел Бехайм Рахауч, е Раховец. По-нататък обаче авторът споменава, че е твърде възможно въпросната крепост да е Оряхово. Тук става ясно, че Петров не е запознат с вековната дискусия относно маршрута на кръстоносната армия след Никопол и с мненията относно отъждествяването на крепостта Рахауч. В последните години бяха приведени редица доказателства, че упоменатата крепост не е никоя друга, а именно Ряховец [Райчевска, Ц. 2004, с. 20 – 32; Митев, Н. 2013, с. 154 – 159; Тошев, М. 2015, с. 393 – 409].

В бел. 78, неясно защо, авторът пише за 500-те души, които са изпратени от Шумен към Търновград, че са носачи от обоза и затова 300 от тях били избити. В превода на Гюзелев се споменава само, че са изпратени 500 (души) [Гюзелев, В. 2015, с. 563], а в този на Коларов е посочено, че отрядът е изпратен за грабеж [Коларов, Х. 1970, с. 183]. Единствено К. Имбър споменава за обоз [Имбър, К. 2015, с. 154] и това най-вероятно е подтикнало Т. Петров да приеме неговото становище. Според мен, дори и да се приеме неговият превод за истинен, най-вероятно отрядът е изпратен от Г. Оряховица с разузнавателна цел [Митев, Н. 2013, с. 154 – 159]³.

В бел. 81 авторът съобщава за ограбването, опожаряването и разрушаването на крепостта Овеч. Всъщност обаче, за разлика от Шуменската крепост, която престава да функционира след превземането ѝ от кръстоносците, Овечката продължава своя живот след временно прекъсване и с намалели функции [Митев, Н. 2014, с. 209 – 216].

В бел. 89 авторът изказва мнението, че писмото, което уведомява кръстоносната войска за преминаването на османската армия през Проливите, е получено непосредствено след завладяването на крепостта Петрич. Този извод бе направен от автора на настоящата рецензия, което не е отразено по никакъв начин в текста [Митев, Н. 2013а, с. 81 – 84].

В бел. 99 авторът съобщава за съдбата на краля след битката при Варна въз основа на част от изворите и историографията по въпроса. Петров отново забравя да упомене, че това вече е направено преди него [Митев, Н. 2012, с. 27 – 32] и той само го е заимствал.

В бел. 110 авторът упоменава за сведението на Длугош, че Джулиано Чезарини е убит в битка по време на отстъплението. Всъщност Длугош предава нещата по следния начин: „Кардинал Юлиан напуска бойното поле заедно с Хуняди, но след това двамата се разделят, никой не знае защо. Кардиналът достига до Дунав с малка група войни и там е убит от един влах, който го превозва на другия бряг, негов единствен спътник, в малка лодка. Влахът най-вероятно е забелязал, че кардиналът е носил злато и това е предопределило съдбата му. Голото тяло на кардинала по-късно е изхвърлено от реката.” [Smith, P. 1997, p. 497]. Това ме навежда на мисълта, че авторът въобще не е запознат с този извор и го използва предубедено.

В бел. 111, 113, 114, 115 и 116 авторът посочва кои са виновниците за преминаването на османската армия през Проливите според различните извори по въпроса. Отново може да се каже, че Петров не използва по най-добрия начин достиженията на българската историография [Митев, Н. 2013б, с. 29 – 31].

В бел. 119 авторът заключава, че поемата на Михаел Бехайм е написана около 1460 г. Този извод бе направен доста преди него от Х. Коларов [Коларов, Х. 1970, с. 177].

Обобщено, за книгата на Т. Петров може да се изкаже следното:

1. По мое скромно мнение, авторът е направил една компилация от текстовете на Христо Коларов, Васил Гюзелев и Колин Имбър, включително и на техните бележки.

² По въпроса вж. също и Цветкова, Б. 1979, с. 275 – 276.

³ По въпроса вж. също и Тошев, М. 2015, с. 393 – 409.

2. Петров не е запознат с новата литература за походите на Владислав Варненчик от 1443 – 1444 г., въпреки че част от нея е отразена в библиографията.

3. В книгата използваната литература не е цитирана коректно, което поставя под съмнение нейната научна стойност.

4. Повечето от заключенията, които са представени от Т. Петров като собствени, всъщност са направени доста преди него, което не е отразено по правилния начин. Това довежда до заблуда читателя и го кара да мисли, че авторът първи достига до тези изводи.

5. На доста места авторът изказва някои предположения, като не предлага никакви аргументи към тях.

6. Не съм убеден, че направените критики към предходните преводи на поемата на Михаел Бехайм са адекватни. По този въпрос трябва да се произнесе специалист по новонемски език. Също така поставям под съмнение и начина, по който Т. Петров е направил своя превод.

7. Книгата на Т. Петров е пълна с технически грешки, неправилно използване на титли и имена, събъркани години и пр.

В заключение, трябва да отбележа, че препоръчвам на изследователите на походите на Владислав Варненчик от 1443 – 1444 г., а и на обикновения читател, да използват преводите на Х. Коларов и В. Гюзелев на поемата на Михаел Бехайм. Според мен те са по-достоверни от превода на Т. Петров.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Гюзелев, В. 1981 – Васил Гюзелев. Самият Търновград ще разтръби победите. Средновековни поети за България. София, 1981 [Vasil Gyuzelev. Samiyat Tarnovgrad shte raztrabi pobedite. Srednovekovni poeti za Bulgaria. Sofia, 1981].

Гюзелев, В. 1993 – Васил Гюзелев. Поемата на Михаел Бехайм за крал Владислав. – В: 550 години от похода на Владислав III Ягело (Варненчик) с Янош Хуняди (1443 – 1993). Белово, 1993, с. 52 – 59 [Vasil Gyuzelev. Poemata na Mihael Behaym za kral Vladislav. – V: 550 godini ot pohoda na Vladislav III Yagelo (Varnenchik) s Yanosh Hunyadi (1443 – 1993). Belovo, 1993, p. 52 – 59].

Гюзелев, В. 1998 – Васил Гюзелев. Из поемата на Михаел Бехайм за крал Владислав. – В: 555 години от Дългия поход (1443 – 1444 г.). Белово, 1998, с. 30 – 32 [Vasil Gyuzelev. Iz poemata na Mihael Behaym za kral Vladislav. – V: 555 godini ot Dalgia pohod (1443 – 1444 g.). Belovo, 1998, p. 30 – 32].

Гюзелев, В. 2015 – Васил Гюзелев. Михаел Бехайм. Тук тази поема разказва за крал Владислав, краля на Унгария, как той воюва срещу турците. – В: Средновековна поезия от и за българите. София, 2015, 548 – 577. [Vasil Gyuzelev. Mihael Behaym. Tuk тази поема razkazva za kral Vladislav, kralya na Ungaria, kak toy voyuva sreshtu turtsite. – V: Srednovekovna poezia ot i za balgarite. Sofia, 2015, p. 548 – 577.]

Имбър, К. 2015 – Колин Имбър. Михаел Бехайм. Тази поема разказва за крал Владислав, крал на Унгария и как той с турците воюва. – В: Кръстоносният поход към Варна 1443 – 1445. Варна, 2015, с. 154 – 164. [Kolin Imbar. Mihael Behaym. Tazi поема razkazva za kral Vladislav, kral na Ungaria i kak toy s turtsite voyuva. – V: Krastonosniyat pohod kam Varna 1443 – 1445. Varna, 2015, p. 154 – 164.]

Коларов, Х. 1969 – 1970 – Христо Коларов. Някои въпроси от подготовката в Унгария на първия антитурски поход на Владислав Варненчик от 1443 – 1444 г. – Трудове на Висшия педагогически институт „Братя Кирил и Методий”. Велико Търново, 1969 – 1970, 7, с. 73 – 108 [Hristo Kolarov. Nyakoi vaprosi ot podgotovkata v Ungaria na parvia antiturski pohod na Vladislav Varnenchik ot 1443 – 1444 g. – Trudove na Visshia pedagogicheski institut „Bratya Kiril i Metodiy”. Veliko Tarnovo, 1969 – 1970, 7, p. 73 – 108].

Коларов, Х. 1970 – Христо Коларов. Два малко известни извора за битката на народите на 10 ноември 1444 г. при Варна. – ИИМВ, VI (XXI), (1970), с. 171 – 193 [Hristo Kolarov. Dva malko izvestni izvora za bitkata na narodite na 10 noemvri 1444 g. pri Varna. – INMV, VI (XXI), (1970), p. 171 – 193].

Коларов, Х. 1971 – 1972 – Христо Коларов. Къде през 1443 г. е проведена Златишката битка? – Трудове на ВТУ, 2, 1971/1972, с. 25 – 42. [Hristo Kolarov. Kade prez 1443 g. e provedena Zlatishkata bitka? – Trudove na VTU, 2, 1971/1972, p. 25 – 42].

Коларов, Х. 1975 – Христо Коларов. Адрианополският мирен договор (1444 г.). – Трудове на ВТУ “Кирил и Методий”, 12/3. В. Търново, 1975, с. 57–63. [Hristo Kolarov. Adrianopolskiyat miren dogovor (1444 g.). – Trudove na VTU “Kiril i Metodiy”. V. Tarnovo, 12/3, 1975, p. 57 – 63.]

Кънев, Н. 2016 – Николай Кънев. Някои бележки върху коректното именуване и титулуване на Владислав Варненчик. – Журнал за исторически и археологически изследвания, 1 – 2/2016, с. 59 – 65. [Nikolay Kanev. Nyakoi

belejki varhu korektnoto imenuvane i tituluvane na Vladislav Varnenchik. – Jurnal za istoricheski i arheologicheski izsledvaniya, 1 – 2/2016, 59 – 65].

Митев, Н. 2012 – Невян Митев. Съдбата на Владислав III Ягело след битката при Варна? Според няколко известни исторически извори! – Исторически преглед, 3 – 4, 2012, с. 27 – 32 [Nevyan Mitev. Sadbata na Vladislav III Yagelo sled bitkata pri Varna? Spored nyakolko izvestni istoricheski izvori! – Istoricheski pregled, 3 – 4, 2012, p. 27 – 32].

Митев, Н. 2013 – Невян Митев. Маршрутът на кръстоносната армия на Владислав Варненчик в Североизточна България (по нумизматични данни). – Журнал за исторически и археологически изследвания, 2, 2013, с. 154 – 159 [Nevyan Mitev. Marshrutat na krastonosnata armia na Vladislav Varnenchik v Severoiztochna Bulgaria (po numizmatichni danni). – Zhurnal za istoricheski i arheologicheski izsledvania, 2, 2013, p. 154 – 159].

Митев, Н. 2013а – Невян Митев. При коя крепост кръстоносната армия на Владислав III Варненчик (1434 – 1444) получава писмото, което я известява за преминаването на османската войска през Проливите през есента на 1444 г.? – Журнал за исторически и археологически изследвания, 1, 2013, с. 81 – 84 [Nevyan Mitev. Pri koya krepost krastonosnata armia na Vladislav III Varnenchik (1434 – 1444) poluchava pismoto, koeto ya izvestyava za preminavaneto na osmanskata voyska prez Prolivite през есента на 1444 г.? – Zhurnal za istoricheski i arheologicheski izsledvania, 1, 2013, p. 81 – 84].

Митев, Н. 2013б – Невян Митев. Как е преминала войската на Мурад II (1421 – 1451) през Проливите в есента на 1444 г.? – Електронен вестник по музеология и военна история, 1, 2013, с. 29 – 31 [Nevyan Mitev. Kak e preminala voyskata na Murad II (1421 – 1451) prez Prolivite v esenta na 1444 г.? – Elektronen vestnik po muzeologia i voenna istoria, 1, 2013, p. 29 – 31].

Митев, Н. 2014 – Невян Митев. Монети и монетна циркулация на Овечката крепост под османска власт (1388 – средата на XVII в.). – Нумизматика, сфрагистика и епиграфика, 10, 2014, с. 209 – 216 [Nevyan Mitev. Moneti i monetna tsirkulatsia na Ovechkata krepost pod osmanska vlast (1388 – sredata na XVII v.). – Numizmatika, sfragistika i epigrafika, 10, 2014, p. 209 – 216].

Райчевска, Ц. 2004 – Цвета Райчевска. Кръстоносният поход от 1444 г. според османската хроника „Писание за верските битки на султан Мурад хан“. – ИИМБ, XL (LV), (2004), 20 – 32 [Tsveta Raychevska. Krastonosniyat pohod ot 1444 g. spored osmanskata hronika „Pisanie za verskite bitki na sultan Murad han“. – INMV, XL (LV), (2004), p. 20 – 32].

Тошев, М. 2015 – Мирослав Тошев. За маршрута на кръстоносната армия, предвождана от Владислав III Варненчик през Централна северна и Североизточна България до Шумен в 1444 г. Проблеми, теории, хипотези – опит за отговор. – В: България в европейската култура, наука, образование, религия. Т. 1. Шумен, 2015, с. 393 – 409 [Miroslav Toshev. Za marshruta na krastonosnata armia, predvozhdana ot Vladislav III Varnenchik prez Tsentralna severna i Severoiztochna Bulgaria do Shumen v 1444 g. Problemi, teorii, hipotezi – opit za otgovor. – V: Bulgaria v evropeyskata kultura, nauka, obrazovanie, religia. T. 1. Shumen, 2015, p. 393 – 409].

Цветкова, Б. 1979 – Бистра Цветкова. Паметна битка на народите (Европейският югоизток и османското завоевание – края на XIV и първата половина на XV век). Варна, 1979 [Bistra Tsvetkova. Pаметna bitka na narodite (Evropeyskiyat yugoiztok i osmanskoto zavoevanie – krauya na XIV i parvata polovina na XV vek). Varna, 1979].

Smith, P. 1997 – Paul Smith. The Annals of Jan Długosz. Chichester, West Sussex, 1997.